

Nr 73.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ändring i bestämmelserna om disposition av krigsmaterielverkets rörelsekapital; given Stockholms slott den 25 februari 1949.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Allan Vougt.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Med riksdagen ha föreskrifter meddelats rörande dispositionen av det för krigsmaterielverket anvisade rörelsekapitalet. I propositionen föreslås vissa ändringar i dessa föreskrifter, vilka syfta till att möjliggöra en ur ekonomisk synpunkt och i beredskapshänseende fördelaktigare planering av verkets anskaffningsverksamhet än som nu är möjlig.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 25 februari 1949.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Vougt, fråga om vissa ändringar i föreskrifterna om rätten att taga i anspråk krigsmaterielverkets rörelsekapital och anför därvid följande.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1943:344 (bil. 12, p. 11) anvisade riksdagen (skr. nr 500) å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, bland annat, till Rörelsekapital för krigsmaterielverket ett investeringsanslag av 75 miljoner kronor i fonden för förlag till statsverket. Såsom av propositionen framgår beräknades detta anslag för sådana utgifter i verkets rörelse som icke från början kunde hänföras till bestämda anskaffningsanslag, nämligen 25 miljoner kronor för gemensamma inköpsorder och 50 miljoner kronor för anskaffning av råvaror, som måste tillhandahållas leverantörer. I anslutning härtill föreskrevs, att för inköp av råvaror icke finge användas större belopp än som motsvarade högst 50 % av värdet av utav krigsmaterielverket utlagda beställningar och de beställningar, som väntades komma att av verket utläggas på grund av till förfogande ställda anslag.

I skrivelse den 11 januari 1949 har *krigsmaterielverket* gjort framställning om rätt för verket att taga rörelsekapitalet i anspråk i större omfattning än enligt hittills gällande bestämmelser varit möjligt. De vidgade dispositionsmöjligheter, som verket sålunda begär, avse vad verket kallar planeringsköp och lagerköp.

Planeringsköpen avse anskaffningar på relativt lång sikt av material och materiel, vilkas anskaffning i viss omfattning regelbundet återkommer. Verket har framhållit, att endast en begränsad del av tillverkningskapaciteten hos industrien kunde disponeras för framställning av viss materiel, vars anskaffning åvilade verket. Icke ens denna kapacitet kunde alltid till fullo utnyttjas på grund av den otillräckliga råvaruförsörjningen, som bland annat medfört att vissa slag av materiel endast sporadiskt förekomme i marknaden. Materielen visade därjämte en klar tendens till prisstegring på grund av att verkets anskaffning icke gåve upphov till en någon längre tid överspännande tillverkning, som kunde möjliggöra rationaliseringsåtgärder med prissänkande verkan, utan mera finge karaktären av en tillfällig belastning av marknaden. För att de regelbundet återkommande köpen skulle bli effektiva borde de vid nuvarande industriella förhållanden utsträckas att omfatta upp till tre års beräk-

nad förbrukning. Planeringsköpen komme att medföra en jämnare fördelning av industriens beläggning och sålunda verka förbilligande på tillverkningarna. De syntes kunna äga rum utan att ökade förrådskostnader behövde uppstå.

Såsom exempel på förnödenheter, som närmast skulle komma i fråga för planeringsköp, har verket nämnt råvaror, halvfabrikat och detaljer för tillverkning av vapen och ammunition, råvaror och halvfabrikat för tillverkning av kemisk materiel m. m. och av signalmateriel, materiel av inventariekaraktär, motorfordon, cyklar och släpfordon jämte reservdelar därtill samt råvaror, halvfabrikat och färdiga produkter för textil- och läderområdet.

Verket har beräknat, att för planeringsköp skulle komma att tagas i anspråk i genomsnitt 5 miljoner kronor av rörelsekapitalet för varje budgetår. Verkets befogenhet att för ifrågavarande ändamål belasta rörelsekapitalet borde lämpligen maximeras till visst belopp, förslagsvis 15 miljoner kronor. För dessa planeringsköp förutsättes ingen ökning av verkets rörelsekapital. Verket förutsätter emellertid, att verket kan bemyndigas att, om så visar sig erforderligt, inom rörelsekapitalets ram disponera större maximibelopp för planeringsköp än 15 miljoner kronor.

De s. k. lagerköpen avse anskaffning av beredskapslager av råvaror, halvfabrikat och detaljer för krigsmaterieltillverkning. Dylik anskaffning har under beredskapstiden bekostats av medel, anvisade å förskottsstat för engångsutgifter. Alltjämt finnas på krigsmaterielverkets anslag till täckning av dylika förskottsansvisningar medel disponibla för ifrågavarande ändamål. I viss utsträckning ha emellertid för beredskapslagring anskaffade materialier kommit till användning i den löpande produktionen, varför täckningsanslaget, som i samband därmed tillförts ersättning för ianspråktagna varor, kommit att tjänstgöra som ett rörelsekapital. Sedan detta förhållande påtalats, har krigsmaterielverket i förevarande skrivelse framhållit önskemålet, att verkets rörelsekapital finge tagas i anspråk jämväl för anskaffning av buffertlager av råvaror, halvfabrikat och detaljer för tillverkning av vapen, ammunition, gasskyddsmateriel och liknande krigsmateriel, vars anskaffning åvilade verket, i den mån sådan materiel med hänsyn till leveranssvårigheter borde anskaffas i tid för att möjliggöra snabbare igångsättning av tillverkningen vid krig eller krigsfara. Verket har beräknat, att dessa råvaror m. m. till stor del skulle kunna utnyttjas och omsättas under fredsförhållanden. Ersättningsanskaffning avsåges därvid skola i erforderlig utsträckning ske för att anpassa lagrets storlek efter det aktuella beredskapsbehovet. För den del av de sålunda anskaffade råvarorna m. m., som ej skulle bli omsatt, antingen därför att beredskapslagret visade sig bli större än som kunde omsättas i fredstillverkning eller därför att anskaffade materialier m. m. måste kasseras, då de blivit föråldrade, borde enligt verkets mening sedermera särskilda täckningsanslag anvisas över driftbudgeten. Verket har ansett det önskvärt, att verket bereddes möjlighet att med anlåtande av rörelsekapitalet ombesörja anskaffningar av här avsett slag intill ett belopp av högst 15 miljoner kronor.

Med hänvisning till vad sålunda anförts har krigsmaterielverket hemställt

om bemyndigande att anlita rörelsekapitalet — förutom för betalning av beställningar som verket utlagt enligt anskaffningsuppdrag från vederbörande myndigheter på grund av till förfogande ställda anslag — efter samråd med berörd förvaltningsmyndighet och utan hinder av att beställningar från förvaltningsmyndigheterna på grund av till förfogande ställda anslag icke föreligga, för *dels* planeringsköp, vilka fördela sig över högst de tre närmaste budgetåren för varje köp, dock med en samtidig belastning av rörelsekapitalet för ifrågavarande ändamål av högst 15 miljoner kronor, försåvitt icke Kungl. Maj:t på framställning av krigsmaterielverket bemyndigar verket att för ändamålet ianspråktaga större del av rörelsekapitalet, under villkor att sådant planeringsköp avser högst tre års behov av sådant material och sådan materiel, som erfordras för effektuerande av förvaltningsmyndigheternas kontinuerligt återkommande anskaffningsuppdrag, *dels* lagerköp av råmaterial, halvfabrikat och detaljer för beredningsplanerad tillverkning av vapen, ammunition, gasskyddsmateriel och liknande krigsmateriel, vars anskaffning åvilar verket, med en samtidig belastning av rörelsekapitalet av högst 15 miljoner kronor, varvid det skall åligga verket att, i den mån sålunda inköpta råvaror, halvfabrikat och detaljer sedermera icke tagas i anspråk för tillverkning av krigsmateriel eller eljest omsättas, till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till slutlig täckning av kostnaden. Krigsmaterielverket har härvid förutsatt, att verket skall åläggas att i fråga om lagerköp av större omfattning eller avseende ny materiel ingiva anmälan till Kungl. Maj:t om sålunda verkställda köp.

Över krigsmaterielverkets framställning ha utlåtanden avgivits av riksräkenskapsverket, armé-, marin- och flygförvaltningarna samt försvarets civilförvaltning.

Remissmyndigheterna ha icke haft något att i princip erinra mot framställningen.

Arméförvaltningen och *flygförvaltningen* ha framhållit, att det syfte som krigsmaterielverket vill vinna med planeringsköpen tillgodoses genom det bemyndigandesystem som genomförts respektive föreslagits beträffande vissa materielanskaffningar. *Flygförvaltningen* har därjämte anført, att det med nuvarande förhållanden inom industrien syntes uteslutet, att industrien skulle kunna på viktiga anskaffningsområden åtaga sig leveranser för framtida behov vid sidan av ansträngningarna att inhämta redan uppkomna leveransförseningar. *Flygförvaltningen* har också för planerings- och lagerköpen ställt det villkoret, att förvaltningen själv skulle få fastställa arten och omfattningen av köpen. Vad beträffar lagerköpen har *arméförvaltningen* anført, att dessa för att tjäna avsett syfte icke borde begränsas till att omfatta endast lagring för tillverkning av krigsmateriel, vars anskaffning ankommer på krigsmaterielverket, utan borde utsträckas till att i den omfattning som kunde bliva bestämd avse lagring för krigstillverkning överhuvudtaget. *Marinförvaltningen* och *flygförvaltningen* ha därjämte ansett, att den ökade lagringen av råvaror m. m. måste medföra ökade förrådkostnader. Alla tre försvarsgrensförvaltningarna ha ansett det nödvändigt att i fråga om lagringsköpen klarlägga gränsdragningen mellan krigsmaterielverkets och riksnämndens för ekonomisk

försvarsberedskap uppgifter på området. Av armé- och flygförvaltningarna har ifrågasatts lämpligheten av att genomföra här avsedda åtgärder, innan 1946 års militära förvaltningsutredning framlagt sitt förslag.

Civiltförvaltningen har ansett krigsmaterielverkets förslag i huvudsak innebära, att de hittills gällande reglerna för begränsning av råvaruköp ersättas med en föreskrift, att högst 30 miljoner kronor samtidigt få tagas i anspråk för ändamålet. Om emellertid därutöver mera avsevärda råvaruinköp skulle bli aktuella, kunde det enligt civiltförvaltningens mening ifrågasättas, huruvida icke desamma liksom hittills borde begränsas till högst 50 % av värdet av utlagda eller förväntade beställningar. Civiltförvaltningen har också påpekat, att de bestämmelser som ställa rätten att disponera rörelsekapitalet i relation till anvisade anslag borde, sedan systemet med beställningsbemyndiganden genomförts, hänföras jämväl till av statsmakterna lämnade beställningsbemyndiganden. Även civiltförvaltningen har ansett, att detta system med beställningsbemyndiganden kommer att tillgodose syftet med den av krigsmaterielverket eftersträfvade långsiktsplaneringen av materielinköpen. Det syntes civiltförvaltningen sannolikt, att det för planeringsköp begärda rörelsekapitalet av 15 miljoner kronor icke i sin helhet bleve erforderligt. Vad lagerköpen beträffar har civiltförvaltningen erinrat, att de beredskapslager av förnödenheter, som upplagts för försvarets räkning, i största utsträckning plägat bekostas av engångsanslag å driftbudgeten. Ämbetsverket har starkt ifrågasatt, om icke jämväl nu ifrågavarande materiel borde bekostas av driftbudgetsmedel, varvid medelsbehovet i avsevärd utsträckning skulle kunna täckas av anslag, som redan stå till krigsmaterielverkets förfogande. Omsättningen av beredskapsförråden kunde då enligt civiltförvaltningens mening redovisas över en förrådstitel av diversemedels natur, på sätt sker beträffande vissa andra förråd av förbrukningsmateriel inom försvaret. Det för närvarande i vissa fall tillämpade systemet att redovisa omsättningen av beredskapslagren över täckningsanslaget borde i varje fall avvecklas så snart ske kunde. Civiltförvaltningen har tillstyrkt, att kostnader som föranledas av svinn eller kassationer täckas av driftbudgetmedel, varvid ämbetsverket ifrågasatt, om icke normala dylika kostnader av mindre omfattning borde med riksdagens medgivande kunna täckas av krigsmaterielverkets anslag till årskostnader för industriell krigsberedskap.

Departementschefen. Redan det nya budgeteringssystem, som från och med innevarande budgetår genomförts beträffande anskaffning av flygmateriel och i årets statsverksproposition föreslagits jämväl beträffande vissa materielanskaffningar för armén och marinen, föranleder en huvudsakligen formell ändring av bestämmelserna om disposition av krigsmaterielverkets rörelsekapital, såvitt avser inköp av råvaror. Verkets inköpsmöjligheter i detta hänseende böra, såsom civiltförvaltningen påpekat, anslutas även till de bemyndiganden att utöver årsanslagens belopp beställa materiel som lämnas försvarsgrensförvaltningarna.

De förslag till vidgade möjligheter för krigsmaterielverket att taga i anspråk sitt rörelsekapital, som verket här framlagt, ha i princip icke föranlett erinran från remissmyndigheternas sida. Med de s. k. planeringsköpen vill krigsmate-

rieverket erhålla ökade möjligheter till ekonomisk planering av sådana inköp av material och materiel som regelbundet återkomma.

Det har under senare tid visat sig nödvändigt att medgiva inköp av den art som krigsmaterielverket här benämnt planeringsköp. De fall som förekommit ha gällt sprängämnen. Detta material har varit och är alltjämt så svåråtkomligt att de tillfällen som yppat sig att anskaffa detsamma måst utnyttjas. Kungl. Maj:t har sålunda i några fall bemyndigat krigsmaterielverket att anlita rörelsekapitalet för anskaffning av sprängämnen till kvantiteter som beräknats komma att upparbetas vid ammunitionsanskaffningar framdeles för att täcka befintliga brister i ammunitionstillgången. Anskaffningarna ha huvudsakligen skett genom import. I ett nu aktuellt fall har emellertid sprängämnesförsörjningen i viss omfattning säkrats genom vissa garantiutfästelser för inhemsk tillverkning. I detta sistnämnda fall kunna de lämnade garantierna möjligen föranleda vissa medelsanspråk framdeles.

En långsiktplanering av anskaffningsverksamheten sådan som krigsmaterielverket åsyftar är enligt min mening mycket lämplig. En förutsättning för att verket skall få göra dylika inköp utan täckning i anvisade anslag eller givna bemyndiganden måste dock vara, att i de anslag, som skola slutligt bestrida anskaffningskostnaden, normalt ingå även utgifter för materieförnyelse. Överhuvud få dylika planeringsköp icke ske så att de föregripa en prövning i vanlig ordning av de anslag som årligen skola anvisas. Vidare bör givetvis förvaltningsmyndigheternas inflytande på arten och omfattningen av planeringsköpen säkras, så att icke anskaffning sker av material och materiel som på grund av ändringar i modeller och typer av materiel eller dylikt icke komma till avsedd användning.

Med här angivna förutsättningar vill jag tillstyrka, att krigsmaterielverket erhåller bemyndigande att anlita sitt rörelsekapital för s. k. planeringsköp. Andra faktorer torde komma att verka återhållande på omfattningen av dessa inköp men jag anser, att den av krigsmaterielverket angivna begränsningen att inköpen skola omfatta högst tre års behov av materiel, varom är fråga, är lämplig. Även till beloppet torde inköpens omfattning böra begränsas. Med hänsyn till de förut omnämnda beställningsbemyndigandena kan dock sannolikt ett lägre belopp bestämmas än krigsmaterielverket angivit. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma maximibeloppet för dessa inköp.

Uppläggningsen av ett buffertlager av råvaror, halvfabrikat och detaljer för krigstillverkning av vapen och ammunition m. m. ingår som ett normalt led i krigsmaterielverkets krigsindustriplanering. Storleken av denna lagerhållning bör bestämmas på grundval av de principer som skola tillämpas för krigsmaktens försörjning i krig. En utredning av denna fråga pågår för närvarande. Det kan naturligtvis ifrågasättas, om icke såsom civilförvaltningen framhållit anskaffningen av detta lager borde bekostas av för ändamålet anvisade eller eljest till förfogande stående anslagsmedel å driftbudgeten. Med hänsyn till svårigheten att nu bedöma den erforderliga storleken av beredskapslagret och möjligheterna att omsätta detsamma i fredstillverkning anser jag mig emel-

lertid kunna tillstyrka krigsmaterielverkets förslag att för detta ändamål taga i anspråk rörelsekapitalet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma till vilket belopp detta bör få ske. För täckning av den del av beredskapslagret, som ej blir omsatt, kan ifrågakomma att framdeles anvisa särskilda medel på driftbudgeten. Jag förutsätter, att beredskapslagringen så planeras att kassationer i möjligaste mån undvikas.

Om rörelsekapitalet får tagas i anspråk för lagerköp på sätt här föreslagits, kunna vissa för beredskapslagring nu disponerade medel under krigsmaterielverkets tackningsanslag frigöras.

Av några remissmyndigheter har ifrågasatts lämpligheten att genomföra här avsedda åtgärder, innan resultatet av förvaltningsutredningens arbete föreligger. Enligt min mening är det med hänsyn till de ekonomiska fördelar som kunna vinnas angeläget att snarast kunna disponera rörelsekapitalet för planeringsköp. För övrigt torde rörelsekapital bliva erforderligt även om i en ny förvaltningsorganisation krigsmaterielanskaffningen skulle komma att anförtros andra förvaltningsorgan, och även i dylikt fall torde de här föreslagna dispositionsbestämmelserna vara lämpliga.

Jag förutsätter, att krigsmaterielverket vidtager åtgärder för att samordna den lagring, som de här föreslagna bestämmelserna ger verket möjlighet till, med den verksamhet på området som ankommer på riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, ävensom att anskaffningsverksamheten så planeras att särskilda lagringskostnader icke uppkomma i anledning av planeringsköpen.

Jag förordar således, att nu gällande bestämmelser för disposition av krigsmaterielverkets rörelsekapital ändras så att verket får möjlighet *dels* att, utan hinder av att anslag icke anvisats eller beställningsbemyndigande icke lämnats, under de förutsättningar som av mig i det föregående angivits i viss omfattning anskaffa sådan materiel som regelbundet återanskaffas i mån av förbrukning och materialier därtill, s. k. planeringsköp, *dels ock* att genom s. k. lagerköp anskaffa ett beredskapslager av råmaterial, halvfabrikat och detaljer för krigstillverkning av vapen och ammunition m. m. Riksdagens godkännande av dylika ändrade dispositionsbestämmelser torde böra inhämtas. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de närmare dispositionsbestämmelserna för rörelsekapitalet i anslutning till vad jag här föreslagit.

Åberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

godkänna de ändrade grunder för dispositionen av krigsmaterielverkets rörelsekapital som av mig i det föregående angivits.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ake Lundberg.